

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพของหน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชน" มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงวิธีการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพของหน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชน และเพื่อเข้าใจถึงปัญหา อุปสรรคและปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการใช้สื่อของหน่วยงานทั้งสอง ตลอดจนศึกษา วิเคราะห์ถึงเนื้อหาสาระที่ปรากฏตามแนวทางด้านสุขภาพอนามัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) กับผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ได้รับโดยตรงจากหน่วยงาน และที่ผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมได้เอง นอกจากนี้ยังศึกษาข้อมูลในสื่อที่ทั้งสองหน่วยงานเลือกใช้ โดยเป็นการศึกษาการใช้สื่อในช่วงระหว่างปี 2539-2543

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาจากกองทันตสาธารณสุข สังกัดกรมอนามัย ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐ และบริษัทคอลเกต ปาล์มโอฟ จำกัด (ประเทศไทย) จำกัด ในฐานะตัวแทนจากหน่วยงานเอกชน โดยผู้วิจัยใช้แบบจำลองการสื่อสารของเวสลีย์-แม็คลีน กรอบแนวคิดด้านการส่งเสริมสุขภาพ กรอบแนวคิดด้านการตลาด รวมถึงกรอบแนวคิดการตลาดเพื่อสังคม มาเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์

จากการศึกษาเพื่อเข้าใจถึงการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการรายละเอียดการใช้สื่อ แนวคิดด้านสุขภาพอนามัย ตลอดจนปัญหา อุปสรรค และปัจจัยสนับสนุนได้ดังต่อไปนี้

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย

ในระหว่างปี 2539-2543 กองทันตสาธารณสุขได้นำสื่อมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมทันตสุขภาพให้กับประชาชนทั่วไป และประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในแผนงานแต่ละปี โดยมีลักษณะการใช้สื่อดังนี้

1. มีการผสมผสานการใช้สื่อทุกประเภททั้งสื่อเชิงรุก เช่น สื่อมวลชน อันได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อเชิงรับ เช่น สื่อเฉพาะกิจต่างๆ อันได้แก่ แผ่นพับ โปสเตอร์ ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นถึงคุณสมบัติของสื่อแต่ละชนิดที่มีข้อดีข้อด้อยแตกต่างกัน คือ กองทันตฯ เลือกใช้สื่อเฉพาะกิจ ในกิจกรรมหรือโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เพราะสามารถสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการได้ตรงประเด็น และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรง ส่วนสื่อมวลชนถูกนำมาใช้เฉพาะโครงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ที่มุ่งให้ความรู้กับประชาชนทั่วไป เกณฑ์ในการเลือกสื่อก็จะดูจากความเหมาะสมของกิจกรรมนั้นๆ
2. สื่อเฉพาะกิจ โดยเฉพาะสื่อแผ่นพับ และโปสเตอร์ ถูกนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ มากที่สุด จากข้อมูลที่รวบรวมได้พบว่า เกือบทุกโครงการของกองทันตฯ จะใช้สื่อเฉพาะกิจในการดำเนินกิจกรรม อันเนื่องมาจากกิจกรรมเหล่านั้นมักจะกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน อีกทั้งความเหมาะสมของงบประมาณที่ใช้ก็ไม่สูงเกินไป ในขณะที่การใช้สื่อมวลชนจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่า
3. กองทันตสาธารณสุขได้รับความร่วมมือจากสื่อหนังสือพิมพ์ และสื่อวิทยุในการเผยแพร่เนื้อหาเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย สื่อหนังสือพิมพ์จะกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นคอลัมน์ให้ความรู้เรื่องสุขภาพปากและฟัน ส่วนสื่อวิทยุ จะเป็นวิทยุในเครือกรมประชาสัมพันธ์จะเผยแพร่บทความให้ทุกวันแต่การเผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีค่าใช้จ่ายทั้งค่าใช้จ่ายในการผลิตและค่าใช้จ่ายในการซื้อเวลาเพื่อเผยแพร่

นอกจากจะมีการใช้สื่อที่หลากหลายแล้ว แนวคิดทางด้านสุขภาพอนามัยที่ปรากฏในเนื้อหาสารก็มีความหลากหลาย โดยพบว่ามีการใช้แนวทางของแนวคิดด้านสุขภาพอนามัยทั้ง 4 แนวทาง คือ ส่งเสริม ป้องกัน รักษาและฟื้นฟูทันตสุขภาพ แนวทางหลักที่พบมากที่สุดคือ แนวทางส่งเสริม และแนวทางป้องกัน นอกจากนี้ มีการใช้ทั้ง 2 แนวทางอยู่ในเนื้อหาสารเดียวกัน คือทั้งส่งเสริมและป้องกัน ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเนื้อหา ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายของโครงการ กิจกรรมหรือโครงการที่กำหนดขึ้น และสภาพการณ์ต่างๆ ไป

ส่วนปัญหาและอุปสรรค ที่มีผลต่อการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพของกองทันตสาธารณสุขประกอบด้วย นโยบายของผู้บริหาร งบประมาณ การวางแผนการใช้สื่อ และบุคลากรของกองทันตสาธารณสุขเอง ซึ่งปัญหาและอุปสรรคดังที่กล่าวจะพบว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคที่มาจากภายในหน่วยงานของกองทันตสาธารณสุขนั่นเอง

ด้านปัจจัยที่สนับสนุนการใช้สื่อของกองทันตสาธารณสุขประกอบด้วย นโยบายผู้บริหาร ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่านโยบายผู้บริหารสามารถเป็นทั้งปัญหา และอุปสรรค หรือเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อการใช้สื่อของกองทันตฯ ได้ ส่วนปัจจัยสนับสนุนประการต่อไปได้แก่ สื่อมวลชน ซึ่งในที่นี้สื่อมวลชนอันหมายถึง หนังสือพิมพ์ และวิทยุ ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวเชื่อมโยงความรู้และความจริงให้ไปถึงมวลชนโดยมีกองทันตสาธารณสุขเป็นเสมือนตัวตั้งตัวตีในการใช้สื่อมวลชนเพื่อให้เป็นไปตามความตั้งใจของกองทันตฯ ในการเผยแพร่ความรู้ ส่วนปัจจัยสนับสนุนประการสุดท้าย คือ บริษัทเอกชนที่เป็นผู้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดูแลช่องปาก การสนับสนุนจะเป็นลักษณะของการเข้าเป็นสปอนเซอร์ในรูปแบบของเงินเพื่อผลิตสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อแผ่นพับทั้งหลาย

บริษัทคอลเกต ปาล์มโอลีฟ (ประเทศไทย) จำกัด

ผลการวิเคราะห์การใช้สื่อของบริษัทคอลเกต ปาล์มโอลีฟ (ประเทศไทย) จำกัด พบว่ามี การใช้สื่อเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางการตลาด และมีการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การใช้สื่อเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการตลาดของบริษัทคอลเกตฯ หมายถึง การใช้สื่อเพื่อการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ โดยใช้สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อหลักซึ่งใช้งบประมาณถึง 90% ของงบประมาณทั้งหมดในแต่ละปี โดยมีสื่ออื่นๆ เป็นสื่อรอง คือ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสื่อสนับสนุนอื่นๆ ได้แก่ บิลบอร์ด ป้ายผ้าแบนเนอร์ และโรงภาพยนตร์ ส่วนการใช้สื่อเฉพาะกิจ เช่น แผ่นพับ จะใช้ในลักษณะเป็นเครื่องมือที่ฝ่ายขายใช้ในการเสนอสินค้า
2. การใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพในโครงการ ฟ ฟัน สวยยิ้มใส ซึ่งสื่อเฉพาะกิจที่ใช้ในโครงการนี้ ประกอบด้วย โปสเตอร์ คู่มือครู คู่มือนักเรียน วีดีทัศน์ แบบจำลองฟัน บอร์ดให้ความรู้ โดยให้เหตุผลของการใช้สื่อเหล่านี้ว่า ได้รับการสนับสนุนสื่อเหล่านี้จากบริษัทแม่ อีกทั้งก็มีความเหมาะสมกับโครงการ เนื่องจากเป็นโครงการให้ความรู้ที่มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน

เมื่อวิเคราะห์ถึงเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อของบริษัทคอลเกตแล้ว พบว่า สื่อที่ใช้เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางการตลาด วัตถุประสงค์ของเนื้อหาที่จะบอกถึงตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ (Product Positioning) และเพื่อโน้มน้าวให้กลุ่มเป้าหมายซื้อสินค้ามากกว่าที่จะมุ่งให้ความรู้ไม่ว่าจะในแง่ของการส่งเสริมหรือป้องกันก็ตาม หากจะมีแนวคิดด้านสุขภาพอนามัยในเนื้อหานั้น ก็จะหมายถึงแนวทางด้านการป้องกัน ซึ่งจะหมายถึงการป้องกันโดยการใช้ผลิตภัณฑ์ของคอลเกตนั่นเอง

ส่วนเนื้อหาสาระในสื่อของโครงการ ฟ ฟัน สวยยิ้มใส จะมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับกลุ่มนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย มีการใช้การ์ตูน คือ ดร. แร็บบิท เป็นตัวนำเสนอนอกจากนั้นในเนื้อหายังประกอบด้วยแนวคิดด้านสุขภาพอนามัยทางด้านส่งเสริมและป้องกันในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งนอกจากจะมุ่งให้กลุ่มเป้าหมายได้รับความรู้แล้ว หากทำตามกิจกรรมที่กำหนดในคู่มือกลุ่มเป้าหมายยังได้รับการฝึกฝนการดูแลทันตสุขภาพอีกด้วย

ปัญหาและอุปสรรคที่ผู้วิจัยรวบรวมได้ อาจจะเป็นปัญหาและอุปสรรคที่ไม่มีผลโดยตรงต่อการใช้สื่อ แต่ก็นับว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อระบบการทำงานของโครงการอันจะนำไปสู่ความล้มเหลวของโครงการได้ คือ ระบบการทำงานแบบราชการ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ เนื่องจากเป็นโครงการที่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐซึ่งมีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกับบริษัทเอกชน จึงก่อให้เกิดปัญหาในการทำงานร่วมกัน

ส่วนปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญที่ทำให้โครงการนี้เกิดขึ้นมาได้ คือ นโยบายของบริษัทแม่ ที่สนับสนุนสื่อที่ใช้ในโครงการนี้ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนงบประมาณในการดำเนินงาน เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการที่ต่อเนื่องหลายปีจึงใช้งบประมาณในการดำเนินงานค่อนข้างสูง

ข้อจำกัดในการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อจำกัดในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากเป็นการศึกษาการใช้สื่อย้อนหลัง 5 ปี ของทั้งสองหน่วยงาน และผู้วิจัยทำการศึกษาในฐานะบุคคลภายนอกหน่วยงาน บางครั้งจึงเป็นการไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล ดังนั้นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับอาจจะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลของหน่วยงานเอกชนซึ่งไม่ได้รับการเปิดเผยมากนัก ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ หลายๆ แหล่งมาศึกษา และพยายามทำให้มีความเชื่อมโยงเท่าที่จะทำได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรจะมีการศึกษาถึงรูปแบบ และกลวิธีในการนำเสนอการให้ความรู้เพื่อส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพว่ามีการนำเสนอเพื่อให้ความรู้อย่างไร ในรูปแบบไหน ตลอดจนควรศึกษาเพิ่มเติมในแง่มุมมองของผู้รับสารเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น